

А. А. Колосюк,
апірант, КПУ, м. Запоріжжя

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті автором проводиться оцінка сучасних методів моделювання і прогнозування у практиці державного управління, доцільність використання кластерних стратегій, кластерна модель регіонального розвитку.

The author conducts an estimation to the modern methods of design and prognostication in practice of state administration, expedience of the use cluster them strategies, cluster model of regional development in the article.

ВСТУП

Впровадження європейської моделі соціально-економічних перетворень, підвищення рівня та якості життя населення, прискорення системних реформ створює передумови для активізації інноваційної діяльності в Україні. Економічне зростання галузей економіки країни залежить від рівня інноваційного розвитку та взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування і підприємництвом. До існуючих інноваційних систем регіонального розвитку слід віднести кластерну модель, яка являє собою прийнятну структуру для розробки нових форм державного управління і передбачає перехід від прямого втручання органів державної влади до управління за допомогою опосередкованих стимулів.

Розробка стратегії економічного розвитку регіону набуває актуального значення з точки зору реалії регіонального та місцевого самоврядування, які нерозривно пов'язані з переорієнтацією підходу до управління, а також відносин у суспільстві. Нині вона означає одночасне внесення коректив до політичної структури і до адміністративного потенціалу, яке має супроводжуватись продуманими економічними стратегіями та належним наданням послуг населенню в регіонах.

Серед привабливих для вітчизняних розробників видів господарської діяльності можна виділити кластери. Вони підвищують продуктивність праці, прискорюють темпи впровадження інновацій на виробництві, сприяють конкурентоспроможності різних галузей економіки, не вимагають значних коштів і складаються з різних ініціатив, спрямованих на стимулювання учасників для співпраці. Однією з переваг регіональних стратегій на підтримку кластерів є їхня низька собівартість і висока окупність порівняно з іншими державними заходами, спрямованими на створення базової інфраструктури та надання послуг населенню.

МЕТА СТАТТІ

Дати оцінку сучасним методам моделювання і прогнозування у практиці державного управління.

РЕЗУЛЬТАТИ

Серед зарубіжних вчених, які активно займаються вивченням проблем створення кластерної моделі регіонального розвитку, стратегічного планування Т. Вюртенбергер, М. Портер, А. Пуллола, Х. Шреплер, Ж.-А. Поже, та вітчизняних вчених С. Грищенко, А. Брувер, В. Нудельман, П. Чечелюк [5; 6; 12]. Теоретичні аспекти державного управління, формування конкурентоспромож-

них кластерів та впровадження ефективного механізму управління регіоном знайшли своє відображення у публікаціях А. Александрової, О. Кучеренка, І. Запатріної, А. Миграняна та інших [4; 6; 8].

Зазначене пов'язане з необхідністю вивчення зарубіжного досвіду створення кластерної моделі регіонального розвитку. Функціонування усіх кластерів ґрунтується на створенні мереж, співпраці та конкуренції. Їхні центри розташовуються в географічних центрах регіонів, спеціалізуються в конкретних галузях, пов'язаних одна з однією спільними технологіями чи видами діяльності. Уряди багатьох країн Європи впровадили стратегії сприяння розвитку кластерів як засобу забезпечення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Таким чином, агенції з регіонального розвитку можуть бути основою для розробки програм розбудови кластерів на регіональному рівні в Україні.

Проте державна допомога, як і раніше, має велике значення для їх первинного розвитку [3, с. 12]. Саме ця ланка пов'язує національне бачення та стратегію економічного розвитку і регіональний потенціал, який може зумовити їх реальний розвиток.

Досвід зарубіжних країн світу свідчить, що регіональному розвитку у певній місцевості сприяють кластери. За визначенням американського вченого М. Портера, кластер — це поєднання підприємств і установ, для якого територіальна спільність його компонентів — додатковий чинник підвищення економічної ефективності за рахунок сталості взаємозв'язків, скорочення транспортних витрат, раціонального використання всіх видів місцевих ресурсів, створення умов для поєднання з територіальним плануванням й управлінням [6, с. 298].

Мета створення кластера полягає у забезпеченні економічного розвитку та підвищенні конкурентоспроможності продукції або послуг його членів на ринках. Для створення кластера необхідно здійснити комплекс економічних, законодавчих та гуманітарних заходів, забезпечивши при цьому певні базові умови регіонального розвитку.

Процес утворення кластерів передбачає різні напрями зв'язків, а саме:

— нові виробники, що приходять з інших галузей, прискорюють свій розвиток, стимулюючи науково-дослідні роботи та забезпечуючи необхідні кошти для впровадження нових стратегій;

— відбувається вільний обмін

інформацією та швидке поширення нововведень каналами постачальників або споживачів, які мають контакти з іншими конкурентними підприємствами (фірмами);

— взаємозв'язки всередині кластера, часто абсолютно несподівані, зумовлюють появу нових напрямів у конкуренції, які породжують цілком нові можливості;

— людські ресурси й ідеї утворюють нові комбінації.

У цілому відрізняють три широківживані визначення кластерів, кожне з яких підкреслює основну рису його функціонування:

— регіонально обмежені форми економічної активності всередині споріднених секторів, які зазвичай прив'язані до певних наукових установ (науково-дослідних інститутів, університетів тощо);

— досить вузько визначені сектори, в яких суміжні етапи виробничого процесу утворюють ядро кластера (наприклад, ланцюг "постачальник — виробник — збутовик — клієнт"). До цієї ж категорії потрапляють і мережі, що формуються навколо головних підприємств (фірм);

— галузі економіки, визначені на високому рівні агрегації (наприклад, "хімічний кластер"), або сукупності секторів на ще вищому рівні агрегації (наприклад "агропромисловий кластер").

Для подальшого розвитку кластерів розробляють стратегії, які, по суті, повинні доповнювати одна одну. Тобто ці стратегії спрямовані на підвищення використання знань в існуючих кластерах та на створення нових нових мереж співпраці усередині них. Як правило, центром кластера стають кілька потужних підприємств (фірм), при цьому між ними зберігаються конкурентні відносини. Ефективна спеціалізація виробництва кластера дає можливість залучення до необхідної співпраці малого та середнього підприємництва.

Нині кластерні стратегії використовуються у більшості країн Європи. Так, у Німеччині з 1995 р. діє програма створення біотехнологічних кластерів Bio Regio. У Великобританії уряд визначив райони навколо м. Единбурга, Оксфорда та Південно-Східної Англії основними регіонами розміщення біотехнологічних фірм. У Норвегії уряд стимулює співпрацю між підприємствами (фірмами) в кластері "морське господарство". Фінляндія має розвинутий лісопромисловий кластер, куди входить виробництво деревини, паперу, меблів, поліграфічного та пов'язаного з ним устаткування. Тісна взаємодія підприємств (фірм) даного кластера в поширенні знань забезпечує їм конкурентні переваги перед основними торговельними конкурентами.

За оцінкою експертів, Фінляндія лідирує за рівнем як дослідницької, так і технологічної кооперації [6, с. 301].

У результаті проведених досліджень у десятих країнах світу та в 100 галузях виробництва було встановлено, що найбільш конкурентоспроможні транснаціональні компанії зазвичай не розкидані безсистемно по різних країнах, а мають тенденцію концентруватися в одній країні, а іноді і в одному регіоні. Це пояснюється просто. Одна або кілька фірм, досягаючи результату своєї діяльності, який дає можливість впливати на світовий ринок, поширюють свій позитивний вплив на своє найближче оточення: постачальників, споживачів і конкурентів. У свою чергу, успіхи оточення позитивно впливають на подальше зростання конкурентоспроможності даної компанії [12, с. 59].

Нині в науковій літературі визначено сім основних характеристик кластерів, комбінації яких може визначити вибір певної кластерної стратегії:

— географічна: побудова просторових кластерів економічної активності, починаючи від суто місцевих (наприклад, садівництво в Нідерландах) до насправді глобальних (аерокосмічний кластер);

— горизонтальна: кілька галузей (секторів) можуть входити до більшого кластера (наприклад, система мегакластерів в економіці Нідерландів);

— вертикальна: у кластерах можуть бути присутні суміжні етапи виробничого процесу. При цьому важливо, хто саме з учасників мережі є ініціатором і кінцевим виконавцем інновацій у межах кластера;

— латеральна: у кластері об'єднуються різні галузі (сектори), які можуть забезпечити економію за рахунок ефекту масштабу, що приводить до нових комбінацій (наприклад, мультимедійний кластер);

— технологічна: сукупність галузей (секторів), що використовують аналогічну технологію (наприклад, біотехнологічний кластер);

— фокусна: кластер фірм, зосереджених навколо одного центру — підприємства (фірми), науково-дослідного інституту або навчального закладу;

Взаємозв'язки з постачальниками можуть стимулювати інноваційні процеси, але вони також процеси, але вони також можуть використовуватися для перекидання витрат на партнерів і обмеження їх у фінансовому відношенні. В останньому випадку мережі не будуть ні стабільними, ні стимулюючими.

У процесі впровадження кластерна модель спочатку використову-

валась з метою вирішення проблем конкурентоспроможності. Нині кластерний підхід застосовується при вирішенні ширшого кола завдань, зокрема:

— як основа стимулювання інноваційної діяльності;

— під час аналізу конкурентоспроможності держави, регіону, галузі;

— як основа загальнодержавної промислової політики;

— під час розробки програм регіонального розвитку;

— як основа взаємодії усіх форм підприємництва.

Основою для розробки програм розбудови кластерів на регіональному рівні в Україні можуть бути агенції з регіонального розвитку, в яких важливу роль відіграє державна допомога. Саме ця ланка пов'язує національне бачення та стратегію економічного розвитку і регіональний потенціал, які можуть забезпечити реальний розвиток [3, с. 12].

В Україні концепцію галузевих кластерів почали застосовувати на практиці у 1998 р. Проте в процесі її впровадження виникли проблеми щодо поширення концептуальних економічних і методичних знань про кластери, їх організацію та підтримку. У 2005 р. у чотирьох областях почалось активне впровадження кластерів, основні напрями діяльності яких було сконцентровано у таких областях:

— Хмельницькій (швейний, будівельний, харчовий, туристичний кластери, кластер зеленого туризму);

— Івано-Франківській (туристичний кластер, кластер виробників декоративного текстилю);

— Черкаській (кластер перівників);

— Житомирській (кластер камінедобування та камінеобробки).

У нашій країні існує ряд суттєвих недоліків, які не просто заважають впровадженню новітніх стратегій розвитку регіонів, а й роблять це фактично неможливим. До таких недоліків необхідно віднести недосконалість законодавчої бази, показники сплати податків і перерозподіл бюджету. Крім того, помилковою є позиція органів влади щодо необхідності інвестування тільки в деякі основні галузі промисловості, які можуть стати двигунами капіталовкладень з боку зарубіжних інвесторів, і в подальшому це приведе до зростання внутрішнього валового продукту та забезпечить розвиток регіонів. Європейський досвід у сфері регіонального розвитку вже давно спростував таку позицію як неправильну [6, с. 481].

Можливість реалізації процесів регіонального розвитку не залежить безпосередньо від інституцій-

ВИСНОВКИ

ної та адміністративно-територіальної організації. Такий розвиток може бути забезпечений із застосуванням простих принципів і методів за умов роботи усіх систем — від централізованих до децентралізованих.

Відповідно до ст. 3 Закону України "Про стимулювання розвитку регіонів" Кабінетом Міністрів України у 2006 р. затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р., яка визначає ключові проблеми регіонального розвитку, пріоритети державної регіональної політики з точки зору загальнонаціональних потреб та інтересів [2, с. 2]. Державна регіональна політика має бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку й усунення значних міжрегіональних диспропорцій.

Система реалізації регіонального розвитку з її планами та відповідними програмами (оперативні програми чи єдині програмні документи) — це універсальний засіб реалізації державної політики регіонального розвитку. Ця система являє собою правовий, адміністративний, технічний і фінансовий засіб здійснення програм і досягнення основних державних і регіональних цілей.

У планах і програмах розвитку визначаються основні державні цілі, що досягаються через надання конкретної фінансової підтримки у виконанні проектів, які можуть діяти як "важелі подальшого розвитку". Отже, у них визначаються типи проектів, витрати та бенефіціари, що відповідають поставленим цілям.

Для виконання функцій арбітра, координатора всіх складових втілення стратегії регіонального розвитку Європейське співтовариство пішло шляхом створення агенцій регіонального розвитку. Так, у 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України створено Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, яке має працювати за такими важливими напрямками, як:

- стратегічне планування;
- розробка та впровадження планів розвитку регіонів;
- сприяння розвитку євроінтеграційних процесів;
- проведення досліджень і аналізу розвитку регіонів та територіальних громад;
- обмін інформацією і досвідом з іншими регіонами та зарубіжними країнами;
- організація семінарів, конференцій, круглих столів, навчальних програм;
- створення навчальних та аналітичних центрів.

Розробка концепції галузевих кластерів в Україні спрямована на подальший регіональний розвиток, підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку й усунення значних міжрегіональних диспропорцій.

На нашу думку, Міністерство регіонального розвитку та будівництва України повинне насамперед вирішити ряд нагальних проблем, а саме:

1. Українська асоціація місцевих та регіональних влад має стати родоначальником створення національної мережі агентств регіонального розвитку, в яких мають працювати виключно недержавні службовці. Агентства повинні мати відповідний статус, обов'язки та відповідальність як у себе всередині, так і відповідальність державних службовців за невиконання нормативно-правових документів агенцій.

2. Агенції повинні мати відповідне альтернативне фінансування з державного та місцевих бюджетів. На першому етапі, можливо, за рахунок міжнародних грантів, але обов'язково на умовах повного фінансового самозабезпечення. Для цього необхідно впровадити програму розвитку агенцій, наприклад, модель фінансування молодіжного будівництва, модель розвитку девелопменту, модель залучення інвестицій та їх освоєння на партнерських відносинах, що в остаточному підсумку принеситиме необхідні кошти для розвитку агенцій.

3. Підготовка кадрів для агентств регіонального розвитку.

4. Відбір кадрів для роботи в них на конкурсній основі.

5. Створення прозорої моделі управління агентствами регіонального розвитку (через залучення до цієї роботи недержавних організацій, підприємницьких і державних структур, усіх зацікавлених осіб).

6. Впровадження чіткої та ефективної системи звітності та моніторингу про ефективність діяльності агентств регіонального розвитку.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі лежать у площині розробки нових форм державного управління. Серед напрямів можна виділити: активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні, здійснення комплексу законодавчих заходів, створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів та усунення міжрегіональних диспропорцій.

Упровадження методологічних підходів кластерної моделі регіонального розвитку, які будуються на

основі конкурентоспроможності галузей (секторів), сприятиме підвищенню рівня та якості життя населення, подоланню бідності та безробіття, стабільному економічному зростанню галузей економіки, прискоренню і проведенню системних реформ у регіонах.

Література:

1. Закон України про стимулювання розвитку регіонів // Вісн. Верховної Ради України. — 2005. — **№ 51**. — Ст. 548.
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. **№ 1001** // Офіц. вісн. України. — 2006. — **№ 30**. — Ст. 2132.
3. Збірник матеріалів засідань міжнародної конференції "Місцевий та регіональний розвиток в Україні: виклики та можливості" 12—13 трав. 2005 р. — К.: Європ. комісія, 2005. — 93 с.
4. Александрова А.А., Садовская З.А., Страйк Д.Р., Чагин К.Г. Эффективность муниципальных социальных программ: возможность и необходимость оценки. — М., 2003. — 352 с.
5. Брувер А., Руденко Н., Грищенко С. Стратегічне планування місцевого розвитку: розробка та впровадження проектів: Навч. посіб. — К.: Європ. комісія, 2006. — 168 с.
6. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. О.Ю.Кучеренка, І.В.Запатріної. — К.: ВІП, 2006. — 624 с.
7. Длугопольський О.К. Кластерна модель розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ // Екон. часопис — XXI. — 2003. — **№ 2**.
8. Мигранян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентноспособных кластеров. — М.: Атика, 1997. — 215 с.
9. Концепція кластерів. Кластерна культура // Перспект. дослідж. — К.: Міжнар. центр перспект. дослідж., 1999. — **№ 2**.
10. Розвиток партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг: Монографія / За ред. Ю.П. Лебединського. — Ужгород: Патент, 2003. — 192 с.
11. Шреплер Х. Международные экономические организации: Справочник / Пер. С.А.Тюпаева, И.Н.Фомичева. — М.: Междунар. отношения, 1999. — 456 с.
12. Чечелюк П. Кластер не пресмыкается перед западом, а новая инициатива в строительном бизнесе // Зеркало недели. — 2003. — **№ 36**.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2008 р.